

Wetenschappelijk onderzoek naar de collectie is essentieel, vindt de Vereniging Rembrandt. Daarom verstrekt zij elk jaar beurzen waarmee jonge kunsthistorici het vak kunnen leren.

Naomi Bisping tijdens de herinrichting van de Antal-Begeer-zaal in het Nederlands Zilvermuseum

In het interbellum deden de eerste vrouwelijke zilverontwerpers hun intrede bij de zilverfabrieken die later zouden fuseren tot Van Kempen & Begeer. Deze ontwerpsters, van wie er enkelen uit het buitenland kwamen, waren vaak echte pioniers binnen hun vakgebied. Naar hun betekenis voor Van Kempen & Begeer en voorgangers was nooit onderzoek gedaan. Een beurs vanuit het Ekkart Fonds van de Vereniging Rembrandt stelde het Nederlands Zilvermuseum in de gelegenheid de jonge onderzoekster Naomi Bisping aan te stellen om in deze materie te duiken.



NAOMI BISPING

Pioniers in zilver

Met de aankoop van een aanzienlijk deel van de bedrijfscollectie van Van Kempen & Begeer in 2019, waarvan zeven topstukken met steun van de Vereniging Rembrandt zijn verworven, kwamen belangrijke werken van vrouwelijke ontwerpers in de collectie van het Nederlands Zilvermuseum terecht. Dit ging om stukken van – in volgorde van indiensttreding – Christa Ehrlich (1903-1995), Ans van Zeijst (1906-1988), Emmy Roth (1885-1942), Toos den Hartoog-Muijsert (1911-1961), Helga Kern (1927-2016) en Kirsten Begeer-Baatrup (1929-1981). Deze vrouwen maakten tussen 1927 en 1965 ontwerpen voor gebruiks-zilver die voldeden aan de artistieke visies van de fabrieksdirecteurs en de eisen van de klant. Tegelijkertijd werkten ze binnen de mogelijkheden en beperkingen die er in deze periode waren voor enerzijds werkende vrouwen en anderzijds de zilverindustrie. De centrale vraag van mijn onderzoek,

dat in 2022 werd uitgevoerd, was welke rol deze ontwerpsters voor het imago van Van Kempen & Begeer en rechtsvoorgangers speelden.

OP ZOEK NAAR BRONMATERIAAL

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, ben ik op zoek gegaan naar de beweegredenen om de ontwerpsters in dienst te nemen, hun ontwerpproces en de publieke reacties op hun werken. De belangrijkste bronnen hiervoor waren het bedrijfsarchief van Van Kempen & Begeer en rechtsvoorgangers, dat in het RKD in Den Haag bewaard wordt, en de geschreven pers. Het bedrijfsarchief bevat niet alleen een grote hoeveelheid ontwerptekeningen, maar ook documenten over personeels- en bedrijfszaken en briefwisselingen. Verder was de geschreven pers een cruciale bron voor de receptie van deze ontwerpsters en hun werken.

Koffie- en theeservies

Emmy Roth

1939. Zilver, H 16 cm

NEDERLANDS ZILVERMUSEUM, SCHOONHOVEN



Schaal of jardinière

Christa Ehrlich
ca. 1928-39. Zilver en glas,
Ø 19,5 cm
NEDERLANDS ZILVERMUSEUM,
SCHOONHOVEN

'EEN NIEUWEN STIJL'

In 1960 fuseerden de Zilverfabriek in Voorschoten en Gerritsen & Van Kempen in Zeist. Deze twee zilverfabrieken hebben een lange geschiedenis en groeiden in de tweede helft van de jaren 1920 uit tot grote concurrenten van elkaar. In beide fabrieken werden vanaf de late 19de eeuw regelmatig vrouwen in dienst genomen.

De functies die ze bekleedden waren echter alle op kantoor of op lagere posities binnen het productieproces, zoals polijster. Onder leiding van Carel J.A. Begeer in Voorschoten en Anton van Kempen in Zeist kwam hier verandering in en werden vanaf 1927 voor het eerst vrouwen in dienst genomen die in hun functie als ontwerper een essentiële rol speelden voor de productie van gebruiks-zilver en de artistieke receptie ervan.

Met Christa Ehrlich – een leerlinge van de Weense ontwerper-architect Josef Hoffmann – en de Duitse Emmy Roth haalde Begeer twee ontwerpsters naar Voorschoten die niet alleen zijn visie op industrieel vervaardigd gebruiks-zilver konden vertalen in ontwerpen, maar tegelijkertijd ook een nieuwe stijl in Nederlands gebruiks-zilver introduceerden, geïnspireerd door de Wiener Werkstätte en het Bauhaus. Hun werken behoren tot de beste voorbeelden van het functionalisme in Nederlands gebruiks-zilver. Hoe verrassend hun ontwerpen destijds waren, blijkt uit talrijke recensies. In 1929 schijft F. van Biestraten over Ehrlich: 'En zoo is deze fabriek er plotseling in geslaagd, dankzij deze Oostenrijksche

Kandelabers en fruit- of bloemchaal

Toos den Hartoog-Muijsert

1947/59. Zilver, H 29 cm; Ø 26 cm

NEDERLANDS ZILVERMUSEUM, SCHOONHOVEN



‘Het Nederlands Zilvermuseum is een klein museum met grote ambities. Dankzij de steun van de Vereniging Rembrandt kunnen wij onze ambities waarmaken.’

– Marcel Teheux

directeur Nederlands Zilvermuseum –

artiste, een nieuwe stijl te scheppen, die volkomen aansluit aan de heersende kunstbegrippen van deze tijd.¹ Hoewel hun objecten machinaal werden geproduceerd, werden deze ontwerpsters doorgaans als kunstenaars beschouwd. Zo werd Roth, die nog soberder ontwerpen maakte dan Ehrlich, als beeldhouwer omschreven.²

FRANSE EN DEENSE INVLOEDEN

Door de aanstelling van Ans van Zeijst kwam in Zeist een ontwerpster in dienst met wie de fabriek met die in Voorschoten kon concurreren. Zoals zij in een interview uit 1951 beschrijft, trok het grafische werk van Zeijst echter meer en verliet zij de fabriek na drie jaar.³ Na de oorlog verzwakte het enthousiasme voor het strakke functionalisme: in Zeist getuigden de ontwerpen van Toos den Hartoog-Muijsert van een Frans georiënteerd modernisme, terwijl Kirsten Begeer-Baattrup Deense invloeden naar Voorschoten bracht.

Al deze ontwerpsters hebben een significante bijdrage geleverd aan het vooruitstrevende en innovatieve imago dat de beide zilverbouwers in de 20ste eeuw opbouwden. Ze verdienen daarom meer aandacht. Met mijn onderzoek heb ik daar op verschillende manieren aan bijgedragen. Zo was ik betrokken bij de kleine presentatie van werken van Christa Ehrlich in

2022, naar aanleiding van de aanwinst van een door haar ontworpen mokkakan. Bij de vaste opstelling van het Nederlands Zilvermuseum, die naar aanleiding van dit onderzoek is aangepast, is een themarondleiding gekomen over vrouwelijke smeden en ontwerpers van de 19de eeuw tot heden. Verder volgt later dit jaar een wetenschappelijk artikel over dit onderwerp en organiseert het Nederlands Zilvermuseum op 30 maart 2023 een symposium waarop het onderzoek gepresenteerd wordt: ‘Made by her. Vrouwelijke ontwerpers van metaalkunst in de eerste helft van de twintigste eeuw’ (meer informatie hierover is te vinden op www.zilvermuseum.com/symposium). \

Naomi Bisping is thans junior conservator van het Nederlands Zilvermuseum

Noten

1. F. van Biestraten, ‘Over het werk van Christa Ehrlich. Nieuwe schoonheid in zilver’, *Op de hoogte* 26 (1928) 8, pp. 229-30.

2. O. Bloch, ‘Zilver en sieraden van Emmy Roth’, *Maandblad*

voor beeldende kunsten 17 (1940) 10, p. 275.

3. L. Vierkens, ‘Ans van Zeyst en haar grafisch werk’, *De vrouw en haar huis* 45 (1951), p. 173.